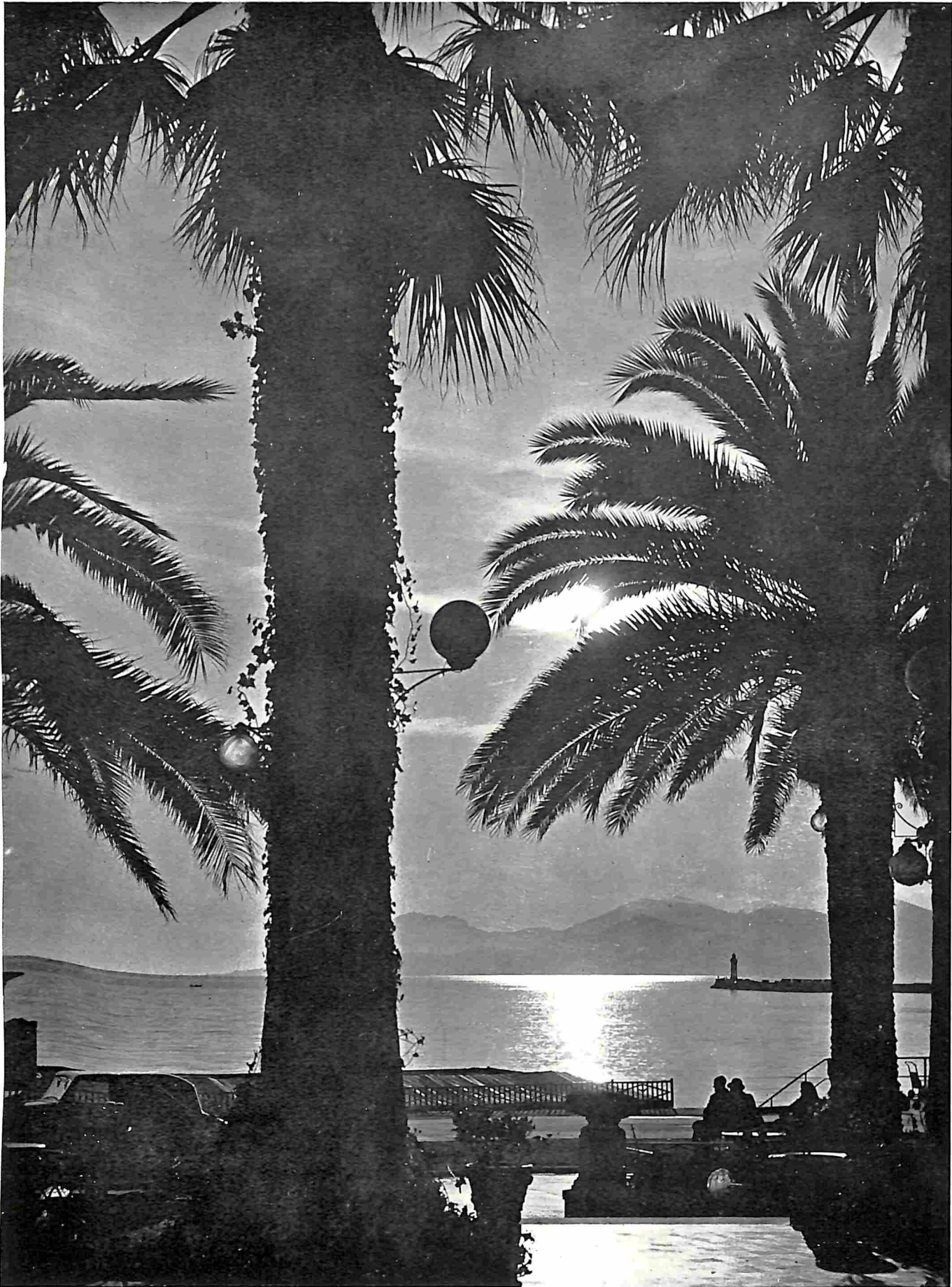

BUITEN

29^E JAARGANG N^O. 5

ZATERDAG 2 FEBRUARI 1935

CANNES. DE ZON GAAT ONDER BOVEN DE BERGEN VAN L'ESTÉREL
(BIJ HET ARTIKEL: „HOE CANNES EEN LUXE-STAD WERD”)

heerlijk aan wat mysterie te gelooven. Een vogel is er toch niet alleen om hem op te eten. ☼ Als men vliegende kraanvogels heeft nagestaard en op een langen sierpoot rustende kraanvogels heeft bewonderd, moet men niet naar springende kraanvogels gaan kijken. Of juist toch. Op een modern dansprogramma zou men dat „Groteske” noemen. Het is de uitbundigheid van een stille! Te lange rust wordt „überkompensiert”. Een kraanvogeldans is dol, potsierlijk en ook sierlijk. Schoon in zijn durf, prinselijk in zijn onbeholpenheid. De verdwazing van een aristocraat, de dronkenschap van een koningsdochter. En zoo parmantig. En zoo plechtig. Wilde volksstammen hebben dat ook in hun dansen. En deze dansen worden uitgevoerd door de slanke vogels, waaraan de natuur laat zien wat volmaakte goede smaak is, hoe de kleur de lijn kan doen uitkomen en de lijn de kleuren. ☼ Van alle grauwblouwe kraanvogels en zelfs van de kroonkraan, die het gulden diadeem mag dragen en van de teere Juffers van Numidië, wier robe een breeden neerhangenden strik draagt, behoort me geen er als zij, die aan het hoofd staat van Artis' kraanvogel-allee, vlak tegenover den heerscher der reigers, den ardea goliath. En dat is de kraan uit Mandsjoerije. Deze kraan, in 't sneeuwig wit met rood hoofdkapje en rond zwart staartrokje, staat geschilderd op mijn mooiste ver Oostersche verbeelding. In de verte de Foedsji-jama en voor haar huisje het liefalligste chrysanthemum-meisje, dat droomt van de glorie van het oude Japan, het eiland van bloemen, den siertuin der kraanvogels.

Nestkastgeheimen

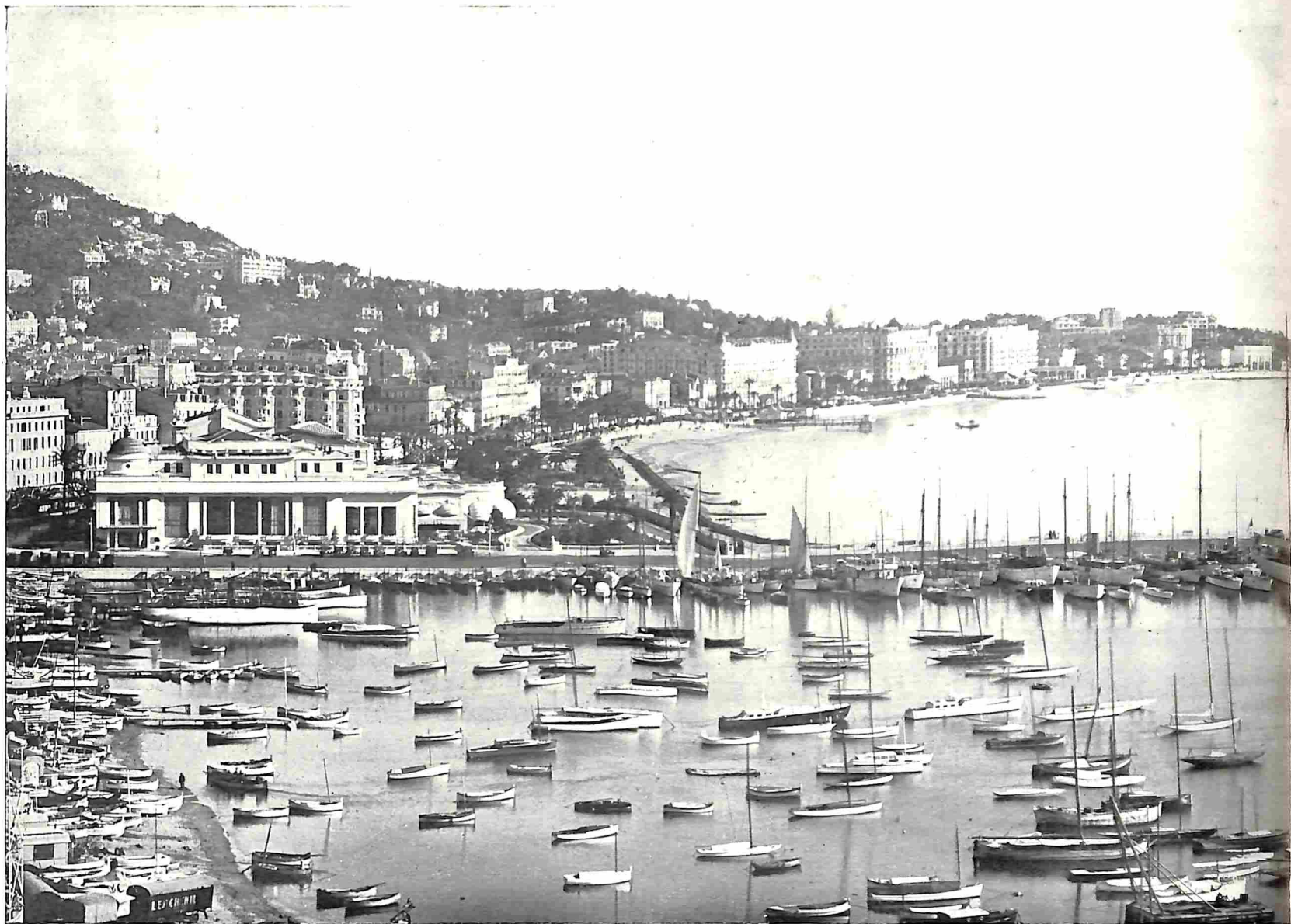
DOOR F. KOSTER

(Slot)

DE grootste belangstelling van de vogelwaarnemers gaat natuurlijk uit naar de legfels der vogels, hun eieren, en vooral naar de jongen, die er uit geboren worden. Allereerst zal men de fijne broze eitjes van de meezen bewonderen, zorgvuldig in mos, wol en pluiz verborgen, soms meer dan tien bij elkaar. Na den broedtijd ziet men de jongen verschijnen, men ziet hen grooter worden, ten slotte uitvliegen. ☼ De studie begint echter pas boeiend te worden, wanneer men de resultaten van zijn vogelcultuur te boek stelt, daardoor soort bij soort en individu bij individu vergelijkt. De eerste onderzoeker, die dit deed — en zulks met groote scherpzinnigheid en accuratesse — was de heer Wolda te Wageningen. Hij wendde zijn mathematische kennis met veel succes aan bij de berekening van de verkregen resultaten. Zoo kwam hij allereerst op het spoor van het zeer innige verband tusschen de sterkte der temperatuur en het beginnen van den leg. Gebleken is, dat elke soort haar eigen tijdstip van beginnen bezit. Van de zangvogels — en daarover gaat hoofdzakelijk Wolda's studie — begint de vroegste soort in Maart, soms in Februari, de laatste in Juni — en de volgorde der soorten is daarbij, behoudens enkele verklaarbare uitzonderingen, steeds dezelfde. Dit wijst er op, dat de invloed van de temperatuur niet primair is. Het beginnen van elke soort schijnt aan een bepaalde phase in de ontwikkeling der natuur — ontluiking en bloei van een bepaalde reeks van planten — gebonden te zijn. In dit verband moge gewezen worden op de nieuwe verdeeling der vogels in grond-, struik-, tak- en luchtvoeders. ☼ Bijzonder aardig is nu de formule, waarin de uitkomst van het legproces van alle nestkastvogels op het terrein van het Sanatorium Oranje Nassau Oord wordt uitgedrukt. Zij luidt $P = 10(t - 4.2)$. P stelt voor 't aantal legfels dat vóór 1 Mei gevormd is, uitgedrukt in procenten van het aantal van het geheele broedseizoen; t is de gemiddelde temperatuur van 's ochtends 8 uur voor de maand April, volgens het Kon. Ned. Meteorologisch Instituut in De Bildt. Uit deze formule is af te leiden, dat het legproces niet begint alvorens de temperatuur van 's ochtends 8 uur de 4.2 C. heeft overschreden. ☼ Dit was het begin. ☼ Hoe meer het onderzoek vorderde, hoe duidelijker de vervaardigde grafieken van het legproces begonnen te spreken. Zoo werden de volgende interessante regelmatigheden gevonden. ☼ In de eerste plaats bleek, dat voor elke soort een vroeger beginnen van den leg met een later eindigen gepaard gaat. Dit geldt ook voor het individu. Het individu, dat het eerst met leggen begint, houdt dit het langst vol, hetgeen ook bij hoenders het geval is. Alleen zeer bijzondere omstandigheden kunnen dezen regel te niet doen, waaruit de conclusie kan worden getrokken,

dat het legproces hoofdzakelijk door inwendige factoren wordt beheerscht — factoren, waarin men tot dusver nog weinig inzicht heeft. ☼ In de tweede plaats werd een legrhythme ontdekt. Maakt een vogel meer dan twee legfels, die hij volledig tot ontwikkeling brengt, dan liggen tusschen de data, waarop het eerste ei van elk dier broedsels is gelegd, gelijke of bijna gelijke tijdruimten. Die ruimten zijn voor de individuen van één soort ongeveer even lang. Over een reeks van jaren kon nu verder de norm van den duur der legperiode worden berekend. Deze normen loopen zeer uiteen. Voor een glanskopmeesje bedraagt die norm ongeveer 15 dagen; voor de merel bedraagt zij — althans voor de huismerel — 140 dagen; de eerste soort kan maar één legsel maken, de tweede, in gunstige jaren, wel vier. ☼ Nu kwam er een opvallend verband aan het licht tusschen het aantal legfels, dat een soort jaarlijks maakt en het aantal eieren van elk legsel. In het algemeen bleek het aantal eieren van een legsel kleiner naar mate het aantal legfels grooter is, dus de legperiode langer is. Dit is heel belangrijk, want voor den strijd om het bestaan hebben kleine legfels beter kans te worden grootgebracht dan groote, die eerder en meer afhankelijk zijn van sterke meteorologische inzinkingen. De soorten, die de kleine legfels maken, worden daardoor numeriek de sterksten. In ons land nemen de lijsters vooral zoo'n sterke positie in, vooral de zwarte lijster of merel, en in het bijzonder de huismerel, die zich meer bij de menschelijke omgeving heeft aangepast dan de buitenmerel van het vrije veld. Het kleine pimpelmeesje is een soort, die een zwakke positie inneemt, ofschoon zijn legsel zeer groot is (13—21 eieren). Eigenaardig is verder, dat de verschillen tusschen de leggewoonten van de individuen van talrijke soorten veel grooter zijn dan die tusschen soorten, geslachten of zelfs families onderling. Een soort bestaat dus vaak uit zeer heterogene individuen, physiologisch bezien. Er zijn individuen die zich, in ongunstige klimatologische omstandigheden, nauwelijks kunnen verjongen, en er zijn, van dezelfde soort, individuen, die in staat zijn om twee legfels groot te brengen, al zouden deze bij gunstige milieu-omstandigheden misschien drie legfels, met een iets kleiner aantal eieren per legsel, hebben gemaakt. In gunstige jaren maken de goed aangepaste vogels meer legfels met een kleiner aantal eieren, de minder goed aangepaste een groot legsel (soms nog een tweede). Dan sterven er ook minder jongen en zijn de terreinen goed bezet, zoodat door de onderlinge concurrentie om de broedplaatsen talrijke broedsels verloren gaan. ☼ Al deze verschijnselen deden het inzicht rijpen, dat men hier een uiterst belangrijk levensproces op het spoor was gekomen. De nestkastgeheimen, thans minder vreemd en onbegrijpelijk, waren regelmatigheden, wetten, van een groot levensverschijnsel geworden. En twijfel er aan was niet mogelijk, omdat de feiten, vastgelegd in de grafieken, welke duizenden gegevens bevatten, te duidelijk spraken. ☼ Wolda noemde dit proces het acclimatiseeringsproces. Er zijn geacclimatiseerde soorten en individuen, waaronder dan verstaan worden die vogels, die als regel meer broedsels maken, als of de klimaatsomstandigheden voor hen steeds gunstig zijn. Vogels, die nooit verder dan tot één broedsel komen, dat in extreme gevallen zelfs geheel achterwege kan blijven, zijn dan niet-aangepast. Zij hebben zich hier nog niet aan het klimaat gewend; zij reageeren veel gevoeliger op de wijzigingen in de temperatuur e.d. dan de eerste categorie. Bij deze zijn de bij de aanpassing verworven leggewoonten zoodanig erfelijk vastgelegd, dat zij niet meer van klimaatswijzigingen afhankelijk zijn, en steeds dus weer in het nageslacht aan den dag treden. In het algemeen kan nog worden opgemerkt, dat een ongunstig voorjaar de vogels in een relatief minder aangepasten toestand brengt. ☼ Is men eenmaal vertrouwd geraakt met de belangrijke verschijnselen van het acclimatiseeringsproces, dan komt vanzelf het oogenblik, waarop ook allerlei afwijkingen beter worden begrepen. Nooit moeten wij uit het oog verliezen, dat in de Natuur niets verloopt met die wetmatigheid, welke wij kennen uit de natuurkunde en chemie. Men heeft met levende dieren te doen, met klimaatsveranderingen, allerlei individuele eigenschappen. Er treden dus allerlei bijverschijnselen aan den dag. Tal van vogelsoorten leggen laat. Het kan zijn, dat bij dezen de leggewoonten verschoven zijn in den loop van talrijke eeuwen. Aanvankelijk werden bijv. twee broedsels gemaakt, waarvan het eerste het grootste was. In den ontwikkelingsgang van deze vogels zijn op den duur twee even groote legfels ontstaan.

(Slot op bladz. 60)

Foto's Giletta

CANNES MET OP DEN VOORGROND DE JACHTHAVEN

HOE CANNES EEN LUXE-STAD WERD

DOOR THÉO DE VEER

Là, s'offrant tout entière aux baisers du soleil, est mollement étendue dans les fleurs, au milieu des orangers, des lauriers-roses et des palmiers, une ville d'une blancheur éclatante. . . . Cannes.
(Henri Moris. — „Au Pays Bleu.”)

OMSTREEKS het begin van de negentiende eeuw . . . . Aan den „Golfe de la Napoule”, — een schilderachtige inham der Middellandsche Zee aan de zuidkust van Frankrijk, — ligt op een heuvel achter een klein haventje een antiek visschersplaatsjes. Een plaatsje, oorspronkelijk door Grieksche kolonisten uit Marseille gesticht, en waaraan, als zijnde aan een heirweg — „ad cannum publicus” of kortweg: „ad cannum” — gelegen, met de jaren den naam Cannes werd gegeven. Een gróót aantal inwoners heeft het niet, — integendeel, met hen die beneden, aan den voet van den heuvel, tusschen de olijven en de sinaasappeltuinen en de wijngaarden hunne woning hebben, telt het ternauwernood tweeduizend zielen. Dus vindt men er, behalve een minuscule kerkplein, dan ook slechts ’n twee of drie kleine, uiterst simpele straten, — nauwe, ietwat sombere „ruelles”, bijkans uitsluitend door visschers bewoond. Schier enkel door visschers, ... want behoudens een zeer bescheiden uitvoer van wijn, olijfolie en zuidvruchten, maken de vischvangst en de koraalvisserij er de eenige middelen van bestaan uit. Een niet al te florissant middel van bestaan, naar het schijnt, want meestentijds verkeert men er in geldelijke moeilijkheden en dienen tot zelfs de geringste uitgaven ernstig te worden besproken en te worden overdacht. Bij hetwelk laatste ik onwillekeurig denk aan het verhaal van „lou troumpétairé” — van den omroeper — van het genoemde plaatsje, wiens trompet geheel en al stuk en versleten zijnde, ten langsten van „monsieur le maire” en diens „conseil communal” de verzekering krijgt, van een nieuw muziekinstrument met bijbehoorend kordon te zullen worden voorzien. Onder uitdrukkelijke voorwaarde echter, dat dit instrument op de jaarmarkt van Beaucaire zal worden gekocht. En wel onder de

navolgende conditie: dat, mocht de daar gevraagde prijs de som van twintig francs te boven gaan, alléén een trompet en géén kordon worde aangeschaft, en zoo het instrument alléén reeds meer dan twintig francs mocht kosten, van het koopen van een nieuwe trompet ten eenenmale worde afgezien. Hetgeen, naar men beweert, den armen „troumpétairé” in quaestie eenige slapeloze nachten moet hebben bezorgd . . . . Dus, zooals dan gezegd, houdt het grootste gedeelte der bevolking zich ijverig bezig met de vischvangst, of met het zoeken aan de kust naar bloedkoraal. — verzorgen beneden, aan den voet van den heuvel. „leï paysans” er in het zweet huns aanschijns den wijnstok en de olijfgaarden en de sinaasappeltuinen. — en is nochtans een ieder er gedwongen de meest rigoureuze zuinigheid te betrachten. En toch, triest is het bestaan er geenszins, verre van dat! Immers leeft men er niet aan een der blij-zonnigste, aan een der schoonste kusten op aarde, in een „pays tout fait de soleil, de nacre et d’ambre”? En daarbij, ... heeft men er niet af en toe de vrolijkste feesten? Brengt niet elk voorjaar er steeds weer het kleurige carnaval met zijn rijen van bonte maskers, zijn joyeuze farandoles en zijn koddigen optocht. — en brengt niet elke zomer er met de Junimaand het blijde „fête de Saint-Pierre”, het blijde „fête patronale” met hare versierde hooten en haar lustige cortège bij toortslicht, met hare vreugdevuren, en met hare „peïssouniéro” — visschersvrouwen — er den „rigodon” dansende bij een muziek van trommel en fluit? En dan nog de „réjouissances” bij gelegenheid van hoog bezoek af en toe, — de feesten wanneer nu en dan de een of andere seigneur van bedienden, het plaatsje met zijne of hare tegenwoordigheid komt vereeren! . . . . Want niettegenstaande Cannes

maar een arm visschersdorpje is, heeft het, eigenaardig genoeg, van de oudste tijden af „la plus haute Société” af en toe bij zich te gast. Zoo, om een voorbeeld te noemen, arriveerde laat op een winteravond van het jaar 1687 een hoog aanzienlijke Spaansche dame, Comtesse de Melgar met gevolg, binnen hare muren. Op last van den gouverneur van Provence er met de meeste égards door den „Conseil Communal” ontvangen, werd deze edele Vrouwe en haar escorte nog dien zelfden avond eere wijn, bloemen, alsmede twee dozijn versch geplukte sinaasappelen aangeboden, waarna men het hooge gezelschap in statigen optocht naar het toenmaligen logement „l'Hostellerie de la Cloche d'Or” geleidde: — optocht, waarbij den „sieur” Jean Fontan, schoenmaker van het plaatsje, was opgedragen voor de fakkels te zorgen „pour illuminer la dite dame” (sic!), en aan „leï tambourinaire” en „lou chiflé”, — een drietal tamboers en een fluitspeler, — de uitvoering van een gepaste welkomstmuziek was toevertrouwd. Een sensationeel bezoek, dat evenwel in 1718 door dat van een andere „grande dame” zou worden overtroffen. Want zagen niet de bewoners van Cannes op een mooien najaarsachtermiddag van dat jaar een imposante karavaan van karossen, equipages, ruiters, en muilezeldrijvers met hun dieren in hun klein, rustig plaatsje stilstouden, en . . . . Hare Majesteit de Koningin van Spanje, gemalin van Philips V, vergezeld van een talrijk gevolg den drempel van hunne simpele „Hostellerie de la Cloche d'Or” overschrijden? Dat voor een dergelijk, zoo uiterst voornaam gezelschap iets zeer buitengewoons diende te geschieden.

begreep men er natuurlijk terstond. Wes halve de „Conseil Communal” dan ook oogenblikkelijk order gaf dat tijdens de maaltijden der Hooge gasten, door „lou tambour” en „lou chiflé” een aangenaam tafelconcert zou worden gegeven, de eetzaal van het logement 's avonds feestelijk door toortsen moest worden verlicht, en als een bijzondere hulde aan Hare Majesteit en de haren, diverse volksvermakken zouden

plaatshebben, gevolgd door een „bal dei paysans” onder de olijven. Eerbewijzen, waarmede later — in 1743 — ook de Koning van Spanje en de Prince de Condé en de Duchesse de Chartres bij hun bezoek aan het plaatsje zouden worden overladen. ☞ Cannes omstreeks 1870 . . . . Op haar heuvel achter de kleine haven ligt de antieke bourgade van kleurige

visschershuizen er als van ouds in de vredig landelijke stilte rond haar grijzen, stompen klokketoren, — rond haar ouden, trouwen „Suquet”. Als altijd, leven „leï pescaïre” er van de vischvangst en van het zoeken naar koraal, terwijl beneden,

in de campagna, „leï paysans” er, der gewoonte getrouw, hun wijngaarden bewerken en hun sinaasappeltuinen verzorgen. Een Cannes, zouden we zoo op het allereerste oog zeggen, al héél weinig verschillend van dat zooals men het een kleine drie-kwart eeuw terug kende. Zoo op het allereerste oog gezien, vooral wel te verstaan! Want al dra bemerkten wij, tusschen het zilverachtig groen der haar omringende olijfgaarden, hier en daar en ginder de torens van een aristocratisch landhuis, het wit van een zuidelijke villa, de aanwezigheid van een luxueuze hostellerie. Waarnaast wij dan nog een tweetal nieuw aangelegde straten mogen ontdekken, alsmede een klein, coquet spoorwegstation en . . . een omnibus, een gloednieuwen, prachtig gelen, met drie paarden bespannen omnibus. En, — laten wij dat vooral niet vergeten, — ook exotische planten zien wij er hier en daar nu; vreemde, subtropische gewassen als: eucalypten, dadelpalmen, yucca's en mimosa, bamboe en aloë's . . . . Hetgeen, alles en alles te zamen genomen, toont dat er wel degelijk iets veranderd moet zijn „ad Camnum”. En inderdaad is dat dan ook het geval, — ja, zelfs véél is er veranderd! Immers, is niet dit tot voor betrekkelijk korten tijd nog

zoo rustieke en haast onbekende visschersplaatsje aan de „Golfe de la Napoule”, thans een zéér deftig „station hivernale” geworden? Is niet Cannes thans elken winter het

„rendez-vous de la plus haute Société du monde entier”? Ja, veel is er veranderd! En toch, zonder dat dit tot nog toe aan het zoo pittoresk Provençaalsch aspect, èn van het plaatsje, èn van de omliggende campagna, noemenswaardig afbreuk deed. Hetgeen wel tuigt van den goeden smaak harer wintergasten. Harer wintergasten, . . . en ziet! zoo kom ik als vanzelf aan Lord Brougham, en aan het verhaal van hoe deze Engelsch-

STANDBEELD VAN LORD BROUHAM, CANNES' EERSTEN WINTERGAST

DE XIVe EEUWSCHE KLOKKETOREN VAN CANNES, DE THANS WERELDBEKENDE SUQUET

man Cannes' allereerste „hivernant” werd, — aan het verhaal dus van het ontstaan van „Cannes station-d'hiver”. Dat was namelijk in 1834 . . . . In het sombere jaar 1834, het jaar waarin een vreeselijke cholera-epidemie het noorden van Europa teisterde, en waarin diè landen van ons werelddeel welke tot nog toe van besmetting waren vrij gebleven

DE LUTTE. HOEVE DUIVENDAL

beeld is. *chrysanthemiflorus fl. pl.* De Chrysanthbloemige, waar werkelijk wel een extra woordje aan gewijd mag worden. Naam en foto zeggen al alles wat den bloemvorm aangaat. Groot en plat zijn de bloemen, regelmatig gevormd, geheel dubbel, en het eigenaardige is dat de afzonderlijke bloempjes zijn uitgegroeid tot lange, aan het einde wijder wordende en gespleten buisjes, die als schubben of dakpannen over elkander liggen. Ze hebben werkelijk veel weg van Japanse Chrysanthen: de kleur is een echt Zonnebloemachtig helder geel. Prachtig staan zoo'n paar takken met ruige forsche bladeren en zware bloemen in een ruime kamer of hall — in een klein huis worden ze gauw te zwaar en brutaal, tenzij we ze in een groote vaas in 'n hoek zetten. ☼ Buiten worden de planten in goeden grond gemakkelijk 2 meter hoog. Ze vangen dan veel wind en dat moeten we zooveel mogelijk vermijden, door ze beschut te zetten. Want ze wortelen niet diep en vallen gemakkelijk om. ☼ In goed omgewerkten grond zaaien we in April/Mei de groote pitten buiten uit en bedekken ze met een paar cm grond. Alle pitten kiemen en zoo zullen we later wel flink mogen uitdunnen, want als de planten te dicht openstaan, schieten ze te hoog op en verliezen de onderste bladeren. Een ruimte van een goede halve meter is wel noodig, dan

kunnen de planten zich bovendien vertakken en meer bloemen dragen. ☼ Nu wij het toch hebben over Helianthus, moet er toch even iets gezegd worden over de roode Zonnebloem, in 1910 in Colorado in het wild gevonden en sindsdien in cultuur genomen. Als resultaat van vele bestuivingen is er een groep „gaillardiiiflorus” ontstaan, ook wel „Sutton's red” genoemd, naar de Engelsche firma die met de wilde roode Helianthus is gaan werken. Intusschen moet men zich geen roode bloem voorstellen: het is niet anders dan een gele, enkelbloemige Helianthus met een bruinroode ring in het hart: die bruine kleur verloopt min of meer in geel naar de punten der bloemblaadjes toe. De kleur van het bruin varieert nogal en komt af en toe dicht bij scharlakenrood-bruin. ☼ Veel meer is er nog te vertellen over Helianthus, over de vasteplant-Helianthus (*Harpalium*), de komkommerbladige *H. cucumerifolius*, een eenjarige laaggroeiende Zonnebloem met enkele kleine bloemen, de reusachtige *H. sparsifolius*, die gemakkelijk 2½ meter hoog wordt en aan stengels van meer dan 50 cm groote halfdubbele bloemen draagt, en over nog wel andere ook. Maar dat zou te veel worden en daarom eindigen we met nogmaals de aandacht te vestigen op de Chrysanth-bloemige, die toch eigenlijk wel de allermooiste der dubbele eenjarige Helianthus is.

DOOR HET LAND VAN DE DINKEL

DOOR W. H. DINGELDEIN

BIJ de Glaner bereikt de Dinkel Nederlandsch gebied en weinig noordelijker neemt zij het grensstroompje de Glanerbeek op. De bedding dezer beek is in een grondsoort van zeer hoogen ouderdom ingesneden, de Wealdenleem, behoorende tot het Onder-Krijt, die even zuidelijker, bij het station Gronau op Duitsch gebied, vroeger in een zeer wijde en diepe groeve, eigendom der firma Gerde-mann, gedolven werd voor de steenbakkerij. Dit bedrijf staat echter sedert den oorlog stil, en de kuil is een meertje geworden, maar in het Hooge Veld, links van de Glanerbeek, verwerkt thans een Lossersch ingezetene dezelfde harde, grijze en blauwe klei der Woudleemvorming, die daar afgewisseld wordt door fossielrijke kalkbankjes met duizenden *Cyrena's* en *Melania's*. Onmiddellijk onder de oppervlakte der heide, onder

een dun laagje keileem, is zij te vinden. Op sommige plaatsen in de bedding der Glanerbeek, b.v. bij de boerderij Schildkamp, kan men ze ook aantreffen, naast brokken „Tütenmergel” en gerolde kalksteenen — geoden —, wier kern soms uit een schelp of fraaie, als parelmoer glanzende ammoniet (*Oxynoticeras heteropleuris*) bestaat. Voorts treedt genoemde formatie hier en daar in den Dinkeloever, b.v. ten zuiden der tramhalte Essenhuis, aan den dag, een enkele maal met een deklaagje van sterk verweerde, en nagenoeg tot zand geworden Lossersche zandsteen. ☼ Ten Zuid-Oosten van Losser, waar de Nederlandsche grens met een grooten driehoek Duitschland inspringt, strekte zich luttele jaren geleden nog het groote Lossersche en Overdinkelsche Veld uit. Alleen de smalle cultuurzoom langs de Roenbergerbeek, waar een

(II)

TOREN VAN DE V.M. ST. MAARTENSKERK TE LOSSER
(13e EEUW, ZADELVLAK UIT 1667)

drietal boerenerven, het Welpelo, Beernink en Luierman, in het groen tusschen hun kampen en maten verscholen lagen. brak de eenvormigheid der wijde vlakte. De textielindustrie bracht echter verandering in dit beeld; Gronau zoog een stroom van arbeiders naar zich toe, lokte behalve de menschen uit de buurt ook honderden gezinnen uit de arme heidestreken van Drente en Friesland. Gretig werden deze „Friezen” aangenomen in de Gronausche fabrieken, vonden gewoonlijk eerst onderdak in een kamertje bij vrienden of in een boerenschuur, of wel, zij sloegen na enkele weken, als de verdiensten begonnen te komen, een keet op in het veld langs den zandweg naar Losser. Weldra verzezen er ook de eerste steenen arbeidershuizen en zoo is deze vestiging, omstreeks 1890 begonnen, thans uitgegroeid tot een flink dorp. Overdinkel, dat reeds in 1907 zestienhonderd zielen telde.

In het jaar daarna werd, dicht bij de grens, de Hervormde kerk gebouwd; in 1910 volgde het kerkgebouw der Rooms-Katholieken; spoedig daarop een klooster en een aantal scholen. ☞ Doch de nood van den tegenwoordigen tijd drukt met volle zwaarte op de arbeidersbevolking van Overdinkel en is een bron van groote zorg voor de gemeente Losser. ☞ Zoo was, zeer in 't kort, de groei van deze jonge nederzetting. En de oude boerenerven, bijna niet weer te vinden, „droommen”, zooals burgemeester C. J. A. van Helvoort in zijn boekje „Losser voorheen en thans” vertelt, „achter Ruwenberger- en Rotermansbeek in hun voorvaderlijke rust, al is het moderne, industriële leven vervaarlijk dicht reeds komen opdringen en betwist al meer en meer het land van de katoen dat van de heide”. ☞ Vervolgen wij onze wandeling langs de Dinkel noordwaarts, dan trekken weldra de torens van

het wijd uit elkaar gebouwde dorp Losser, excentrisch mid-

delpunt van een niet minder uitgestrekte gemeente, onze aandacht. Eén is er, die vooral onze belangstelling verdient; het is de alleenstaande toren met zijn zadeldak op de Markt. Door zijn bouwtrant is hij een unicum voor geheel Twente. In het midden der dertiende eeuw, kort na de stichting van „Lotthere” als zelfstandig kerspel met St. Maarten als patroon, moet hij gebouwd zijn. Baksteen, afgewisseld met zandsteen, was het bouw materiaal, waaruit de massale wanden ter bij de oude parochiekerk werd opgetrokken. De zandsteen is wellicht gehaald uit het z.g. „Hekkelkremersgat” in den Losser Esch. Het dak, met pannen gedekt, is evenwel niet zoo oud als het muurwerk. Men meent, dat dit vroeger door een hooge spits bekroond werd, die door brand vernield en tengevolge van geldgebrek niet weer in zijn oorspronkelijken vorm is opgebouwd. Want dat de kerk van Losser verbrand is, staat vast. Den 21 September 1665 rukte de Munstersche leger binnen, om een paar oude kwesties met de Republiek uit te vechten. In den nacht van 22 op 23 September kwamen zijn troepen te Losser, de eerste plaats die het ontgelden moest en weldra stond het dorp in lichterlaaie. Den anderen morgen lagen er ongeveer 45 huizen in de asch en bovendien de kerk en de toren. De oude klokken waren gesmolten. De bisschop keurde deze wandaad geenszins goed, doch het rechtsgevoel der slachtoffers werd door het ophangen van den brandstichter niet bevredigd, getuige het alom nog bekende rijmpje:

„Berendken van Goalen stak Loster in brand,
Jaag den schelm noa 't Munsterland”.

☞ Losser bleef bezet door de bisschoppelijke troepen tot den vrede van Kleef, in April 1666. Collecten werden er gehouden voor het herstel der kerk en den aankoop van nieuwe klokken, die door Jan Fremy gegoten werden, doch de opbrengst liet niet toe, het gebouw zijn ouden luister te hergeven, en daarom neemt men aan, dat het tegenwoordige zadeldak van den toren in plaats van een hooge, veel geld kostende spits kwam. ☞ Het lijkt mij evenwel zeer goed mogelijk, dat óók voor den brand de toren een zadeldak heeft gedragen, evenals tal van torens in het naburige Westfalen, even over de grens, zooals te Alstätte, Ottenstein, Wessum en vele andere dorpen en stadjes in 't Munsterland, waarop Losser voorheen sterk georiënteerd was, getuige de reeks van boerenerven in de marke Losser, die in Westfaalsch bezit waren. ☞ Thans staat de oude St. Maartenstoren alleen. De kerk, die van 1633 tot 1810 in blijvend bezit der heerschende religie was, werd in 1810 op last van koning Lodewijk Napoleon aan de Rooms-Katholieken, die de overwegende meerderheid van zielen vormden, teruggegeven; de toren ging

IN HET LOSSERSCHE ZAND

aan de burgelijke gemeente over. Doch ondanks uitbreidingen bleek het gebouw langzamerhand véél te klein, zoodat de R.K. gemeente in 1900 een nieuw grooter kerkgebouw op een andere plaats aan den buitenkant van het dorp stichtte. De oude kerk werd afgebroken en de plaats, waarop zij stond, aan het marktplein toegevoegd. ☼ Of het met den vroegeren kerkpatroon St. Martinus in verband staat, weet ik niet, doch eigenaardig is het zeker, dat Losser nog een der weinige Twentsche dorpen is (ja misschien het eenige), waar de St. Maartensviering op 11 November nog in eere wordt gehouden. Op den namiddag van dezen dag trekken de dorpskinderen door de bochtige straten en zingen voor de huizen der goede ingezetenen en voor alle winkels:

„Sunte Mertens vöggeken,
Har zo'n rood, rood köggeken,
Har zo'n rood, rood rökken an.
Hei Sunte Mertens man.

Loat mi hier nich langer stoaan,
Ik mot van oavond noa Meunster goan,
Meunster is hier so wiet van doan,
Woaar ik nich good meer kommen kan.

Hier woont zon'nen rieken man,
Dè zoo völle gèven kan.
Äppelkes gèven, keukskes gèven,
Zoalig zal hij sterven,
Den hemel zal hij erven.”

☼ Wat is het dan een gebrabbel, gerol en gevecht, als met volle handen lekkernijen door hem, tot wiens eer het lied wordt gezongen, onder de kleine zangers worden rondgestrooid. Doch wee, als de deur gesloten blijft, want dan krijgt het liedje een slot, dat den gierigaard wel zeer moet beschamen:

„Veur riekman's deur,
doar hangt nen buul met driete veur.”¹⁾

☼ Even buiten het dorp Losser, aan den weg naar de Lutte, stond tot voor weinige jaren de karakteristieke stendermolen, een sieraad voor het landschap en een waardige aanvulling van het dorpsbeeld, wanneer men over den Denekamper- of Lutterdijk het plaatsje naderde. Eeuwenlang heeft hij het zaad van den Losser Esch gemalen, doch in 1917 moest hij den ongelijken strijd tegen stoom en electriciteit opgeven. De vereniging „De Hollandsche Molen” bestond toen nog niet en dus viel hij onder sloopershanden. ☼ Ten noorden van het dorp, waar de Dinkel een wijde bocht naar het oosten beschrijft, liggen op zijn rechteroever de zandbergen van het

1) Aant.: Ontleend aan Van Helvoort, Losser Voorheen en Thans.

Lossersche Zand, heuvels van stuifzand, met heide en den- nen, woagholt (jeneverbessen) en berken begroeid, een geliefd oord van uitspanning, niet alleen voor Losser, maar in meerdere mate nog voor de bevolking van de industriestad Enschede. Duizenden komen in den zomer hier, om uit te rusten in het witte zand, op het gras der weide of in de schaduw van het hout en het stof der fabrieken af te spoelen in het snelstroomende koele water van het kronkelende riviertje. Van de toppen der heuvels dwaalt de blik ver in 't rond en blijft rusten op de hooge witte muren van het klooster der Duitsche paters, even over de grens in de boerschap Bardel na den oorlog gebouwd. ☼ Nadat de Dinkel de Ravenshorsterbeek heeft opgenomen, stroomt zij over een afstand van ongeveer 3 kilometer in vrijwel noordelijke richting vlak langs de grens van Hannover. Slechts een smalle strook weideland scheidt haar van de rij landspalen. Aan haar linkeroever liggen een geheele reeks boerenerven: Kraesgenberg, Bloem, Snoeyink, Binkhorst, Teusman . . . alle zonder uitzondering mooi gelegen, sommige dicht aan de uitmonding van een heldere beek, waarover schilderachtige houten brugjes voeren. Veel genot geeft een tocht lang den Denekamper Dijk noordwaarts, die afwisselend leidt door heide en bosch, langs den rand van oude bouwkampen en nieuwe, op de bruine heide veroverde weiden en door schaduwrijke lanen bij de oude erven. ☼ Bij „de Poppe” kruisen de groote verkeersweg van Oldenzaal naar Bentheim en de dito spoorlijn het riviertje. Breed is hier zijn dal, door de onbeteugelde waterlopen in den loop van eeuwen in het laagterras uitgeschuurd, zéker 400 meter, en zeer mooi rijzen plotseling de steile oeverranden op uit de breede weidevlakte met haar boschjes van wilgen en elzen, doode rivierarmen en drasse poelen. Scherp is de tegenstelling tusschen deze groene vlakte en de rogge-esschen aan den oostkant, een beeld, dat trouwens telkens weerkeert, als wij de Dinkel op haar loop volgen door het land van de Lutte en Beuningen.

☼ Het moderne verkeer volgt in hoofdzaak de oude route, want hier, bij de Poppe (de naam is ontleend aan een niet meer bestaande drukke herberg), sneed ook de oude postweg van Amsterdam naar Hamburg de Dinkel. Van Delden komend, liep deze breede zandweg ten zuiden van Oldenzaal, langs den z.g. „Courantenpaal” (waar de post werd afgegeven en in ontvangst genomen), door Berghuizen en de Lutte in vrije rechte lijn op de Dinkel aan. En nog bestaat die weg: heuvel op en heuvel af doorkruist hij de uitgestrekte bosschen van „Boerskotten”, de ontginningen en donkere naaldbosschen van het Lutterveld en loopt langs den rand van het rijke, nog te weinig bekende arboretum „Poortbulten”

van de familie Gelderman oostwaarts. Doch dan loopt hij dood in de Dinkelweiden, want geen brug vormt daar meer de verbinding met den anderen oever. Op Duitsch gebied moet de oude, met berken omzoomde weg naar Gildehaus en Bentheim de voortzetting ervan zijn, maar ook deze route is eenige jaren geleden alweer verlaten en de breede autostraat heeft alle hinderlijke bochten afgesneden. Verlaten liggen ze nu links en rechts van den betonweg en de eigenaar van de overoude herberg „de Springbiel”, op den Duitschen kant gelegen, kan nu wel zeggen: „Gott bewahr' uns vor der Autobahn”. Immers op een steen in een der bijgebouwen tegenover de herberg met haar ten deele nog getraliede vensters staat te lezen: „Als man das Jahr 1850 zählt, Durch Sturm gefallen und wie- [der her gestellt, Gut Logies für Wagen, Pferde [und Jedermann, Gott bewahr, uns für die Eisen- [bahn.”

☼ Deze verzuchting heeft ech-

DE DINKEL IN HET LOSSERSCHE ZAND

ACHTERZIJDE VAN EEN MUTS UIT VLIJMEN

Niet ver ten noorden van den Bentheimer weg beginnen op den rechter Dinkeloever de uitgestrekte heideheuvels, pijnbosschen en witte zandverstuivingen van het Lutterzand, een streek zoo schoon in haar soort, dat zij in geheel Overijsel haars gelijke niet heeft. Doch den lof van dit uitverkoren gebied te bezingen, blijve voorbehouden aan een volgend artikel.

(Wordt vervolgd)

Noord-Brabantsche boerenmutsendrachten

DOOR WILLY VERSTER

DE oorsprong der nationale kleederdrachten, en bijgevolg ook boerenmutsendrachten, moet gezocht worden in de zucht van de bevolking om zich te onderscheiden. ☼ De wil om zich te onderscheiden kan men zelfs terugvinden in gewestelijke concentratie, waar de kleederdrachten, welke door de boerenbevolking der verschillende dorpen worden gedragen, somtijds beduidend afwijken. ☼ Velen — in 't bijzonder stedelingen — zien in de ouderwetsche nationale kleederdrachten een kenteeken van achterlijkheid of „boerschheid”. ☼ Indien we echter dit onderwerp een beetje dieper beschouwen en bestudeeren, komen we tot de conclusie, dat de nationale kleederdrachten voor de boerenbevolking in zekeren zin een ideaal vormden en zij deze kleedij veel mooier vond of nog vindt, dan de gewone „stads-kleeding”. Trouwens, deze liefde voor de nationale kleederdrachten toont de oprechtheid en de onbedorvenheid dezer menschen. ☼ En dan . . . laat ons eerlijk zijn: was het niet veel beter dat de boerenbevolking zich unaniem aan de oude kleederdracht hield? ☼ Verleden zomer was er een bijeenkomst van boerenmeisjes op het schilderachtig gelegen kasteel „Bouvigne” bij Breda. Al die buitenmeisjes droegen de „stads-kleeding”. De meesten hadden frissche, blozende gezichten, sommigen waren zelfs knap te noemen, maar de kleeding werd — behalve eenige uitzonderingen — door het meeren-deel zonder smaak gedragen. En ik dacht onwillekeurig, hoe de verschillende soorten van Brabantsche mutsen en de daarbij min of meer passende kleeding die meisjes veel aardiger zou gestaan hebben, dan de moderne jurken en hoeden die ze thans dragen. ☼ De mode, die internationaal is, staat dan ook lijnrecht tegenover de folkloristische kleederdrachten, welke ten nauwste samenhangen met het nationaliteitsgevoel en de uitingsvormen van de persoonlijkheidsidee eener gemeenschap. ☼ Dat de nationale drachten dikwijls zeer flatteus zijn, bewijzen wel de Friesche en Zeeuwsche costuums, waarin zelfs menige stadsvrouw zich laat fotografeeren. Uit aesthetisch oogpunt beschouwd zijn de oude nationale kleederdrach-

ten niet m o g e n b a t e n , want in 1865 was de spoorlijn Almelo-Salzburgen er, la a t s t e s c h a k e l i n d e n k e t e n , waardoor Amsterdam weder met Noord-Duitschland verbonden werd en het lot der oude handelswegen voor goed bezegeld was. ☼

ten over het algemeen veel mooier dan de moderne kleedij, die meermalen van wansmaak getuigt. ☼ Degene die de nationale drachten voor verachtelijke overblijfselen van een verouderde cultuur aanziet, bewijst op dit gebied onkundig te zijn. Kunstenaars, folkloristen en aesthetici voelen zich onwillekeurig aangetrokken tot deze drachten en zien hierin de schoonheid van een eigen cultuur. ☼ Zeer zeker zou een grondiger kennis van het wezen der nationale drachten menig- een ten goede komen. ☼ Na deze beknopte inleiding, die echter oprecht gemeend is, zullen we een beschrijving geven der „Noord-Brabantsche boerenmutsendrachten”. ☼ Er zijn weinig streken in ons land waar de bevolking zoo conservatief is en zoo gehecht aan geloof en zeden als in Noord-Brabant. ☼ Tengevolge hiervan heerscht in deze provincie nog menig folkloristisch gebruik, hetgeen zeer zeker tot haar karakteristiek en romantisch karakter bijdraagt. ☼ Tot een der meest oude gebruiken behoort ongetwijfeld de traditioneele mutsendracht. ☼ De provincie bestaat eigenlijk staatkundig uit drie deelen. Het uitgestrekte en belangrijkste deel vormt de Meierij van 's Hertogenbosch, het Oostelijk deel der provincie; in het midden bevindt zich de Baronie van Breda, terwijl in het Westen het Markgraafschap Bergen-op-Zoom ligt. Elk van deze deelen houdt er een eigen mutsendracht op na. Al kan ieder van deze gewesten weer verdeeld worden in streken, waar de drachten min of meer van elkander afwijken, toch hebben deze gewesten elk een duidelijk te herkennen hoofdtype. ☼ De boerinnen in de Meierij van den Bosch dragen een opvallend groote, wijde muts in vergelijking met die van de Baronie van Breda en het Markgraafschap Bergen-op-Zoom. ☼ Aan den achterkant van deze muts, die over een zwarte ondermuts wordt gedragen, bevindt zich een lange strook, welke naar de zijanten uitplooit. ☼ De oud-Noord-Brabantsche bovenmuts is gewoonlijk van echte kant gemaakt en is door haar volumineusheid bijzonder kostbaar. Van voren, boven het voorhoofd, vertoont ze een aantal verticale kneepjes of plooitjes. 'n wijden bol over het hoofd (de kruin of bodem) en van achteren een lange, afhingende strook. Gedurende den rouwtijd is de muts bekleed met rouwdoek of orgadine. ☼ Ter versiering dient de „poffer”, welke achter over de muts wordt aangebracht, en bestaat uit een eigenaardige combinatie van kant en witte stof of koralen en franjes, welke samenstelsel een dikken rand van bloemen vormt, die over de muts komt te liggen en met een bandje aan den achterkant wordt vastgehouden. Aan de muts zijn groote, breede witzijden linten bevestigd, welke ongeveer tot aan het

BOERIN UIT DEN DUNGEN IN DE MEIERIJ MET DOOR-DE-WEEKSCHE MUTS

middel afhangen, en van franje zijn voorzien. ☼ In de verschillende streken van de Meierij dragen de boerinnen diverse poffers, waarvan sommige, zooals we reeds zagen, zeer kostbaar zijn, andere minder, naar gelang den rijkdom van de draagster. Hoewel wit de hoofdkleur is, zijn de bloemen ook wel met blaauw doorwerkt, of hebben de breede linten een blauwe tint. Deze muts met verschillende soorten poffers wordt speciaal op het platteland gedragen. ☼ In de Meierij wordt heden ten dage nog een muts gedragen, die door de boerenbevolking als „buitenmuts” wordt gekarakteriseerd, omdat ze in tegenstelling met die van de stedelingen, gedragen wordt door buitenmensen. ☼ Het is een muts uit één stuk, met van voren drie rijen plooitjes, een lange kanten strook van achteren, en twee breede linten. Aan iederen kant bevindt zich een takje bloemetjes, uit neteldoek gemaakt. Ze wordt onder de kin vastgebonden met een witte strik. ☼ Ook draagt men in de Meierij nog een z.g. „cornetmuts”, een typisch tooisel, met van voren drie opeenvolgende rijen fijne plooitjes, terwijl de bol overtrokken is met breed geplooid zijden lint en de achterkant versierd met bloemen van witte stof en afhangende linten. Deze laatste drachten wijken dus geheel af met de vorige. ☼ In Brabants hoofdstad treft men nog sporadisch de zoogenaamde Bossche dienstbodenmuts aan, welke zeer eenvoudig van samenstelling is, n.l. drie rijen plooitjes boven het voorhoofd. Die samengestelde massa plooitjes noemt men „de tuil”. De muts wordt onder de kin met een langen band en strik vastgemaakt. ☼ Onlangs was ik op een Zondagmorgen getuige van een rustiek tafereeltje te Oirschot (Meierij van den Bosch), n.l. het ter kerke gaan der boeren, dat wel een frappant contrast vormde met den gang naar Bouvigne der buitenmeisjes, welke ik hier reeds vermeldde. ☼ Dit dorpje is in geheel Brabant en zelfs buiten de grenzen bekend om z'n buitengewoon schilderachtig marktplein. ☼ Het plein wordt aan alle zijden omgeven door fraaie lindeboomen. Hier bevindt zich eveneens het mooie ouderwetsche raadhuis en prijkt het katholieke kerkje als een juweeltje van bouwkunst, dat door verschillende schrijvers wordt geroemd als het schoonste plattelandskerkje van Nederland. ☼ En terwijl op dien Zondagmorgen de zilveren

BOERIN UIT NULAND MET POFFERMUTS

klanken van het kerkklokje de geloovigen ter misse riepen, zag ik ze aankomen, de boerinnen uit de Meierij: oude vrouwen en vrouwen van middelbaren leeftijd, bijna allen met de karakteristieke Meiersche mutsendracht getooid. Sommigen van haar droegen kostbare, met fijne kant opgesmukte poffers, anderen weer eenvoudige modellen, en verscheidenen zelfs typische „cornetmutsen”. Door den wind woeien de met fraaie bloemen versierde linten fel op. ☼ Deze drachten sloten zich dan ook wonderlijk goed aan bij het dorpskader van dit idyllisch plekje met z'n middeleeuwsch kerkje en eeuwenoude entourage. (Slot volgt)

TOORTSEN

DOOR G. KROMDIJK

WE leven in een tijd van versobering, alle onnoodige uitgaven worden streng vermeden, zelfs vele noodzakelijke werkzaamheden worden dikwijls tot later uitgesteld. Kan het eerste er nog eenigszins mee door, het tweede daarentegen is geheel uit den booze. Verwaarloozing en alles wat daar eenigszins mee in verband staat, beteekent achteruitgang, terwijl het later schatten geld kost om een en ander weer op het oude peil terug te brengen. Zoo is het met het huis en meer nog met den tuin, want hier hebben we meerendeels met levend materiaal te doen. Geven we de planten geen zorgvuldige behandeling, dan gaan ze kwijnen, ze worden ziek en gaan tenslotte geheel dood. Indien uw heggen niet op tijd geknipt worden, zullen ze geheel vergroeien, terwijl ze onderaan kale plekken krijgen; indien uw heesters niet op tijd vakkundig gesnoeid worden, zullen ze geheel uit elkaar groeien; uw vruchtboomen niet op tijd gesnoeid en gesproeid en u zult zieke boomen en weinig vruchten krijgen. Moet er bezuinigd worden, dan dient men den tuin, zonder hem te verwaarloozen, zoo practisch mogelijk aan te leggen, zoo dat er niet te veel onderhoud aan is. Zijn we in het bezit van een grooteren tuin, waar altijd enkele hoekjes bij zijn die van het huis uit niet zichtbaar zijn, en die ook in den tuin zelf weinig opvallen, dan is het niet noodig dat we op dergelijke plaatsen planten zetten die veel onderhoud vereischen; we zetten daar juist gewassen, die zich zelf helpen. ☼ Tot deze „self-help”planten mogen we ongetwijfeld de Toorts of Verbascum rekenen. Men onderscheidt de tweejarige en overblijvende soorten; beide zijn ze echter even gemakkelijk. De tweejarige soorten, zooals Verbascum thapsiforme, met wollig behaarde bladeren, vormen het eerste jaar alleen een bladerrozet, het tweede jaar verschijnen de zware bloemstengels, die echter voldoende stevig zijn, zoodat ze niet opgebonden behoeven te worden. Na den bloei sterven de planten, ze hebben echter eerst een massa zaad gevormd, zoodat het volgend jaar tal van plantjes ver-

ACHTERZIJDE VAN DE OIRSCHOTSCH E POFFER, DIE RIJK GEBLOEMD IS

schijnen, die men niet behoeft te verplanten, noch uit te dunnen, het recht van den sterkste wint hier wel, de zwakkere zusters geven het spoedig op tegen hun krachtige naburen. De planten, vooral de gewone *Verbascum Thapsus*, vormen bloemstengels van een tot twee meter hoogte, die rijk bezet zijn met kleine gele bloempjes. Heel mooi is de *Verbascum olympicum* met forsche bladeren en een vertakten bloemstengel, dicht bezet met groote gele bloemen. Sniijdt men den hoofdstengel terstond na den bloei af, dan vormen zich uit de oksels der bladeren, die lager aan den stengel geplaatst zijn, weer nieuwe bloemstengels, die tot laat in het najaar door bloeien. Tenslotte wijzen we nog op de *Verbascum phoeniceum*, die eigenlijk tot de overblijvende soorten gerekend kan worden. Men kan ze èn door zaad èn door wortelstokken vermenigvuldigen, welke laatste ze in den grond vormen. De *Verbascum phoeniceum* vormt platte bladerozetten, die minder sterk behaard zijn. Ze geeft een bloemstengel van 60 tot 80 cm, bezet met paarse bloemetjes. Hiervan bestaan ook nog enkele hybriden met rose en witte bloemen. De beste tijd van zaaien valt in het vroege voorjaar; zaait men in den kouden bak of in potten in de kamer, dan kunnen ze, vooral de laatste, reeds in het eerste jaar bloeien. Zaait men buiten uit, dan is eind April—begin Mei vroeg genoeg; men kan dan direct ter bestemder plaatse uitzaaien, ze bloeien dan het volgend jaar. Het eenige waar men op heeft te letten is, dat het verschijnen der jonge plantjes de grond niet uitdroogt. Het is niet alleen op plaatsen die wassen beplant wil hebben dat de Toortsen te gebruiken zijn, ook in andere meer in het oog loopende tuingedeelten zijn ze op hun plaats. Hoe mooi staan ze bijv. achter in den border, waar ze met hun soms tot twee meter lange bloemstengels ver boven alles uitsteken. Ze zijn heel goed in combinatie te gebruiken met de donker gekleurde stokrozen, ook een fraai gewas op den achtergrond van den border. Bijzonder mooi zijn de Toortsen wanneer ze in z.g. hakbosschen geplant worden, vooral in de lage boschjes het 1e of het 2e jaar nadat het hout gekapt is, ze steken dan ver boven het jonge kreupelhout uit. Op die plaats laat men ze rustig hun gang gaan, ze zorgen daar zelf voor een natuurlijke verspreiding. Heeft men een geschikte plaats tegen een altijd groenen achtergrond, zooals Hulsten, Coniferen enz., dan voldoen ze daar ook uitstekend. Hoewel ze op alle grondsoorten groeien, tieren ze toch het best op een zandigen grond, in de volle zon.

NESTKASTGEHEIMEN

(Slot van bladz. 51)

VERDER is het zeer belangrijk om op het veranderen van de leggewoonten te letten, hetwelk een gevolg is van het ouder worden der dieren. De vele verschillen in aantal eieren, begintdata van den leg enz. doen vermoeden, dat zich het groote levensproces der acclimatisatie ook afspeelt in de individuen afzonderlijk.

Jonge vogels zouden dus minder aangepast zijn dan de volwassen dieren, evenals de oude. En ook voor soorten zou dit gelden. Het is logisch aan te nemen, dat er even goed soorten en individuen zijn, die blijk geven zich steeds minder goed te kunnen aanpassen; die verzwakken en sterven ten slotte uit (declimatiseeren). ☞ Ten slotte zijn er verschijnselen, die meer van ongunstigen aard zijn: degeneratie- en pathologische. Zoo kwam aan het licht, dat de kans op het mislukken van de legsel periodiek in sterkere mate terugkomt in den loop van het broedseizoen, en dat wel drie maal, namelijk bij de vroegste legsel, de late en eindelijk bij de vervollegsel. Dit gaat met allerlei storingen gepaard: nestbouwen, eieren leggen en broeden tegelijk, het verlaten van het broedsel, eieren worden gelegd vóór dat de jongen van het voorgaande legsel zijn uitgevlogen e.d. Deze storingen kenmerken de zogenaamde legmoede vogels, waarvan een der bekendste nestkastvogels, de pimpelmees, een mooi voorbeeld is. Deze zou de oudste soort van de *Parus*-familie zijn. Van deze declimatiseerende soort zijn echter lang niet alle individuen in gelijke mate legmoede. Grote verschillen komen voor. ☞ Naast dit alles werden nog enkele belangrijke feiten gevonden wat betreft den samenhang tusschen de leggewoonten en de vegetatie, waarin de vogels leven en broeden. Bij vergelijking namelijk van de verkregen resultaten in naaldhout en loofhout

N.-BRABANTSCH E BOERENMUTSENDRACHTEN. DIENSTBODE UIT DEN BOSCH MET HET ZGN. DIENSTBODENMUTSJE

TOORTS

werd gevonden, dat de koolmees, die in het naaldhout broedt, hooger geacclimatiseerd is dan zijn verwant uit het loofhout! Wolda constateerde, dat de broedperiode hier eerder begint en later eindigt dan in het loofhout, dat er meer tweede broedsels zijn, dat het hoogtepunt van de legperiode een neiging vertoont zich naar het tweede legsel te verplaatsen, wat zou wijzen op toenemende kansen voor een derde legsel. De zich aanpassende vogel zou zijn broedgebied verplaatsen van het loofhout naar het naaldhout. In andere gevallen vindt een overgang plaats naar de struiken, die het voedsel eerder beschikbaar stellen dan de boomen, en van daar naar den grond, of van het bosch naar de menschelijke omgeving. Elke omgeving heeft in dit opzicht eigen mogelijkheden en onmogelijkheden. ☞ Ten slotte ligt het voor de hand, dat men ook het trekverschijnsel in het licht van het acclimatisatieproces kan beschouwen, waarbij natuurlijk ook de belangrijke geologische en klimatologische veranderingen in ons werelddeel — evenals trouwens overal elders — sinds, en wellicht ook vóór en tijdens de IJstijden, in aanmerking moeten worden genomen. ☞ Tot zoover, ☞ Men ziet, dat de onthulling der nestkastgeheimen tal van merkwaardige feiten aan het licht heeft gebracht, welke ons dwingen na te denken over grootsche levensverschijnselen. ☞ Mogen wij tenslotte nog opmerken, dat Wolda de regelmatigheden, de wetten, der acclimatisatie ook bij den mensch gevonden heeft, maar dit is een onderreden dring ik er bij de lezers op aan zelf eens met het nestkastonderzoek te beginnen. Het zal U veel geestelijk genot kunnen verschaffen!